

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Ендеберя Ірина Володимирівна

УДК 378.015.3: 159-051

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ЯК УМОВИ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ**

19.00.07 – вікова та педагогічна психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

КИЇВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: – доктор психологічних наук, професор
КУЗЬМЕНКО ВІРА УЛЬЯНІВНА,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри теоретичної та
консультативної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
ЧЕРНОБРОВКІН
ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ,
Національний університет “Києво-
Могилянська академія”,
завідувач кафедри психології та
педагогіки;

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
ВІННИК НАТАЛІЯ ДМИТРІВНА,
Інститут обдарованої дитини НАПН
України,
завідувач відділу моніторингу
обдарованості дітей та молоді.

Захист відбудеться 1 грудня 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному державному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного державного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 30 жовтня 2015 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні умови становлення українського суспільства підвищують вимоги до професійних якостей майбутніх фахівців, зокрема практичних психологів, зорієтовуючи їх підготовку на стандарти міжнародної освіти. Спираючись на Національну доктрину розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» пріоритетом виступає розвиток якостей, необхідних для самореалізації кожної особистості: здатність самовизначитися, робити свідомий вибір серед значної кількості соціальних взаємин і соціальних зв'язків, уміння взаємодіяти та співпрацювати, вирішувати конфлікти і домовлятися, бажання брати на себе різні соціальні ролі, розвивати навички самоосвіти, здобувати інформацію, обробляти її, знаходити необхідне в потоці знань, приймати відповідальні рішення в умовах вибору, постійних змін, самостійно організовувати свою діяльність, ставити собі мету й досягати її, бути відповідальним за свої рішення й дії. Основою цих якостей виступає самостійність як особистісна властивість.

На важливість розвитку самостійності як особистісної якості з давніх часів розвитку науки вказували філософи (Аристотель, І. Кант, С. Кьєркегор, Г. Сковорода та ін.), фізіологи (П. Анохін, М. Бернштейн, І. Павлов, І. Сеченов та ін.), психологи (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, Г. Люблінська та ін.), педагоги (М. Монтессорі, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.).

Проблема розвитку самостійності як особистісної якості, характер її виявлення в ранньому онтогенезі вивчалася у ряді вітчизняних та зарубіжних досліджень (Н. Аксаріна, Л. Божович, А. Валлон, Л. Венгер, Д. Ельконін, Я. Неверович, Є. Субботський та ін.). Психологічні аспекти проблеми розвитку самостійності на різних вікових етапах висвітлювались у дослідженнях З. Гуріної, О. Кононко, В. Кузьменко, О. Кульчицької, В. Моляки, В. Семиченко, І. Якиманської та інших.

Окремі аспекти становлення самостійності особистості як суб'єкта праці представлені у працях А. Вербицького, В. Балюк, М. Данилова, М. Дьяченко, Л. Кандибовича, В. Кан-Каліка, І. Клегериса, Е. Климова, А. Маркової, Л. Мітіна, Е. Помиткіна, М. Пряжникова, Є. Рогова, В. Татенка, В. Чернобровкіна, В. Якуніна, які доводять, що психологічно повна професійна діяльність виражається в абсолютній самостійності особистості як суб'єкта праці. Самостійність визнається дослідниками одночасно якістю особистості професіонала та умовою досягнення професіоналізму (І. Булах, С. Ставицька, В. Рибалка).

Проблема професійної підготовки практичних психологів представлена у працях Л. Долинської, В. Панка, Н. Пов'якель, Н. Шевченко, Л. Уманець, Т. Яценко. Теоретичний аналіз засвідчив, що важливою умовою успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів є здатність особистості самостійно організовувати свою навчальну роботу.

Отже, актуальність проблеми, її практична значущість і недостатній рівень розробленості у сучасній психологічній науці визначили вибір теми

дослідження: «*Особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів*».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» «Психологічні проблеми безперервної освіти в Україні». Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 11.03.2010 р.) та узгоджено з Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30.11.2010 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально виявити особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів, створити на цій основі психологічну програму підвищення успішності професійного становлення студентів шляхом розвитку їх самостійності.

В основу дослідження покладено *припущення* про те, що самостійність виступає умовою успішного професійного становлення майбутніх практичних психологів.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. Визначити теоретичні та методологічні підходи до вивчення проблеми розвитку самостійності особистості як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів.
2. Розробити методику діагностики самостійності та успішності професійного становлення, обґрунтувати рівні, критерії та показники досліджуваних феноменів.
3. Емпірично дослідити особливості розвитку самостійності та успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів.
4. Встановити вплив самостійності на успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів.
5. Розробити та експериментально апробувати психологічну програму підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності та визначити її ефективність.

Об'єкт дослідження – професійне становлення майбутніх практичних психологів.

Предмет дослідження – особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз наукової філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; порівняння, узагальнення; оцінка зібраних у процесі дослідження фактів; теоретичне моделювання; проектування результатів науково-дослідної роботи; *емпіричні:* анкетування, аналіз продуктів діяльності, бесіда, експертна оцінка, опитування, спостереження, інтерв'ювання, контент-аналіз; діагностичні тестові методики («Визначення професійної готовності» (авт. Л. Кабардова); «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів»

(авт. А. Реан, В. Якунін); «Моя професійна діяльність та професійний ідеал» (авт. Л. Кунаковська), «Моє розуміння самостійності» (розроблено автором), «Уміле розв'язання проблеми» (авт. Н. Петрова); «Методика діагностики комунікативної толерантності» (авт. В. Бойко), «Методика визначення відповідальності» (авт. М. Осташева); методики вивчення успішності професійного становлення: анкетування, аналіз психолого-педагогічної документації, бесіда, спостереження за самостійною роботою, «Особистісна професійна перспектива» (авт. М. Пряжніков); констатувальний, формувальний, контрольний експерименти; *математико-статистичні методи обробки експериментальних даних*: кількісний і якісний аналіз, методи математичної статистики (за коефіцієнтом лінійної кореляції Пірсона та критерія Стюдента).

Базою дослідження виступили: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», «Євпаторійський інститут соціальних наук», Керченський економіко-гуманітарний інститут Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Діагностичним обстеженням було охоплено 369 студентів, із них: 47 студентів першого курсу, 74 – другого, 86 – третього, 83 – четвертого й 79 – п'ятого курсів напряму підготовки «Практична психологія».

Наукова новизна та теоретична значущість дисертаційної роботи:

- *вперше* систематизовано наукові підходи до вивчення проблеми розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів; обґрунтовано сутність і структуру самостійності як особистісної властивості в єдності компонентів (емоційно-мотиваційного, інтелектуального, регуляторно-орієнтаційного, соціально-комунікативного); визначено критерії (емоційне позитивне ставлення до самостійності; здатність самостійно планувати та досягати поставлену мету; уявлення про самостійність, самостійність мислення; здатність самостійно діяти у процесі професійної підготовки; здатність до самостійної професійної взаємодії з питань професійної підготовки) та показники розвитку самостійності майбутніх практичних психологів; у відповідності до компонентів та критеріїв схарактеризовано рівні розвитку самостійності, притаманні майбутнім практичним психологам; емпіричним шляхом виявлено особливості розвитку самостійності майбутніх практичних психологів, встановлено рівні її розвитку (високий, достатній, середній, низький); вивчено успішність професійного становлення; здійснено аналіз впливу самостійності на успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів; емпірично та статистично доведено, що самостійність виступає умовою професійного становлення майбутніх практичних психологів; розроблено, апробовано та перевірено ефективність експериментальної психологічної програми підвищення успішності професійного становлення шляхом розвитку самостійності майбутніх практичних психологів;

- *поглиблено та уточнено* сутність поняття «успішність професійного становлення» у зв'язку з особистісними властивостями як умовами підвищення такої успішності; знання про особливості та динаміку успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів, схарактеризовано та досліджено рівні успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів (високий, середній, достатній, низький);

- *дістало подальшого* розвитку положення про роль особистісних властивостей у процесі професійного становлення майбутніх практичних психологів; знання про шляхи та засоби ефективної організації самостійної роботи студентів.

Практична значущість одержаних результатів визначається тим, що отримані у процесі дослідження дані щодо особливостей розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів можуть бути корисні викладачам вищих навчальних закладів під час створення методичного забезпечення усіх навчальних дисциплін, для організації самостійної та індивідуальної роботи студентів. Діагностична методика, спрямована на виявлення особливостей розвитку самостійності та успішності професійного становлення може бути використана психологами ВНЗ для вивчення особливостей особистісного розвитку майбутніх фахівців. Авторська програма розвитку самостійності майбутніх практичних психологів у процесі професійного становлення може бути використана викладачами вищих педагогічних навчальних закладів під час викладання навчальних дисциплін фахового циклу («Вступ до спеціальності», спецсеінарів та спецкурсів з розвитку особистісних властивостей, зокрема, самостійності).

Апробація та впровадження матеріалів дослідження. Основні теоретичні положення та експериментальні дані доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на: *Міжнародних науково-практичних конференціях*: «Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону» (м. Ялта, 2007, 2009 рр.), «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України» (м. Ялта, 2010 р.), «Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування» (м. Одеса, 2011 р.), «Традиції та новації сучасної освіти в Україні» (м. Сімферополь, 2013 р.), II Міжнародних психолого-педагогічних Челпанівських читаннях» (м. Київ, 2013 р.), V Международная научно-практическая интернет-конференция «Состояние здоровья: медицинские социальные и психолого-педагогические аспекты» (Чита, 2013), XXXVI Международная научно-практическая конференция «Профессиональное становление будущих практических психологов как психологическая проблема» (г. Новосибирск, 2014 р.), «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (м. Київ, 2015 р.), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в освітньому просторі: проблеми та перспективи» (м. Слов'янськ, 2015 р.); III Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» (м. Донецьк,

2007 р.). Зміст роботи обговорювався на засіданнях кафедри практичної психології Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Результати дисертаційної роботи *впроваджено* у навчально-виховний процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ) (довідка № 234 від 24.03.2013 р.), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав-Хмельницький) (довідка № 417 від 29.03.2013 р.), Керченського економіко-гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 43 від 12.10.2013 р.), РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» «Євпаторійський інститут соціальних наук» (довідка № 268 від 24.04.2013 р.), Донецького національного медичного університету ім. М. Горького (довідка № 28 від 23.05.2013 р.). Розроблений автором лекційний курс використовується в процесі викладання навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Спецсеминар з дитячої психології» викладачами кафедри практичної психології Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 66-12-524 від 6.11.2012 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено у 15 публікаціях, серед яких 8 статей – у вітчизняних фахових виданнях, 1 – зарубіжне фахове видання, 6 – матеріали конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (264 найменування, із яких 8 – іноземною мовою) і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 207 сторінках, містить 21 таблицю, 14 рисунків на 27 сторінках. Загальний обсяг роботи – 251 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, задачі, методологічну й теоретичну основу, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні підходи дослідження проблеми розвитку самостійності у процесі професійного становлення майбутніх практичних психологів»** – здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, уточнено сутність феномену «самостійність», визначено компоненти структури самостійності як особистісної якості, виокремлено критерії розвитку самостійності майбутніх практичних психологів, окреслено показники та рівні їх сформованості, обґрунтовано критерії, показники та рівні успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів.

Філософську основу вивчення феномену «самостійність» закладено у працях Аристотеля, Г. Гегеля, Сократа, І. Канта, Конфуція, Платона, Л. Фейєрбаха, які вважали, що фундаментом суспільства є діяльність як специфічна людська активність. Саме праця, діяльність породжують самостійну, вільну людину. Сучасні філософи розглядають самостійну особистість крізь призму її ставлення до суспільства та свого місця в ньому (А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.). Українські філософи (В. Доній, Г. Несен, Л. Сохань) визначають шляхи та засоби формування відповідального ставлення особистості до життя. Відправним пунктом у ньому називають формування зовнішнього та внутрішнього «поля свободи», де серед умов організації зовнішнього «поля свободи» визначають формування з дитинства потреб і навичок самостійності, що включають прагнення до самостійних роздумів, оцінок та переживань, самостійної праці; формування навичок організації самостійної діяльності, а також використання певної системи оцінювання при виконанні дитиною самостійних завдань для об'єктивного впливу на її самооцінку.

Самостійність із позиції категорії активності розглядається як власна динаміка живих істот, джерело підтримання чи перетворення ними життєво значущих зв'язків із середовищем. Активність є передумовою самостійності особистості, яка обумовлюється соціальною природою людини та виявляється в діяльності (В. Богословський, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Ковальов, К. Корнілов, О. Леонтєв, В. Мясіщев).

Самостійність у вітчизняній психології розглядається як властивість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й відчутті власної відповідальності за свою діяльність і поведінку (М. Брода, Д. Дубравська, І. Кон, О. Кононко).

Ґрунтуючись на положенні про те, що особистість виявляється й формується в діяльності, самостійність розглядається в різні вікові періоди за провідними її видами й виражається в зміні взаємин людини з тими, хто її оточує. У цьому аспекті варто назвати праці І. Булах, З. Гуріної, М. Дідора, В. Кузьменко, О. Савченко та ін.

Аналіз різних підходів до пояснення самостійності у вітчизняній і зарубіжній літературі дозволяє зробити висновок, що методологічною основою дослідження проблеми самостійності як особистісної властивості є психологічна категорія суб'єктності (К. Абульханова, Б. Ананьєв, І. Бех, О. Брушлинський, І. Булах, А. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Слободчиков, Р. Павелків, В. Татенко, Т. Титаренко).

На підставі узагальнення широкого кола науково-психологічних досліджень поняття *самостійність* розглядаємо як морально-вольову якість особистості, що характеризується ініціативним, критичним, відповідальним ставленням до власної діяльності, умінням планувати цю діяльність, ставити перед собою завдання та шукати шляхи їх розв'язання без сторонньої допомоги, спираючись при цьому на наявні у власному досвіді знання, уміння та навички. Аналіз різних підходів щодо розвитку самостійності як особистісної якості (із позиції категорії активності та категорії суб'єктності)

дозволив дійти висновку про те, що це багатокomпонентне явище, у складі якого ми виділяємо такі складові: *емоційно-мотиваційна, інтелектуальна, регуляторно-орієнтаційна, соціально-комунікативна*.

На основі теоретичного аналізу було визначено критерії та показники розвитку самостійності майбутніх практичних психологів. Критерії *емоційно-мотиваційного компонента* – емоційне позитивне ставлення до самостійності; здатність самостійно планувати та досягати поставлену мету. Показники – сформованість бажання самостійно реалізувати себе в професії, ініціативність, наполегливість у досягненні професійних цілей, сформованість ставлення до самостійної діяльності.

Критерії *інтелектуального компонента* - уявлення про самостійність, самостійність мислення. Показники – повнота та міцність знань щодо сутності самостійності, її вагомості для професійної діяльності; незалежність, критичність мислення майбутнього практичного психолога, знаннями, уміннями та навичками, основними групами завдань, завдяки яким відбувається професійна діяльність.

Критерії *регуляторно-орієнтаційного компонента* – здатність самостійно діяти у процесі професійної підготовки. Показники – самостійне оволодіння способами та прийомами професійної діяльності; інтенсивність та систематичність вияву самостійності під час аналізу професійно орієнтованих ситуацій.

Критерії *соціально-комунікативного компонента* – здатність до самостійної професійної взаємодії з питань професійної підготовки. Показники –уміння брати на себе відповідальність за самостійні рішення; здатність без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, оцінювання власного досвіду взаємодії.

Виділено чотири рівні успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів: високий, достатній, середній і низький. Визначені положення і було покладено в основу емпіричного дослідження особливостей розвитку самостійності майбутніх практичних психологів.

У другому розділі – **«Емпіричне дослідження особливостей розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів»** – представлено хід та результати констатувального етапу експерименту, у процесі якого визначено: методики діагностування самостійності та успішності професійного становлення; схарактеризовано рівні успішності професійного становлення (низький, середній, достатній, високий); представлено результати вивчення особливостей розвитку самостійності та успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів, розкрито вплив самостійності на успішність професійного становлення.

Дослідження проводилося на базі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» факультету дошкільної освіти та практичної психології (м. Слов'янськ). До констатувального етапу дослідження було залучено 165 студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Практична психологія».

Вивчення особливостей розвитку самостійності майбутніх практичних психологів відбувалось за такими методиками: 1) емоційно-мотиваційний компонент досліджувався за методиками «Визначення професійної готовності» (авт. Л. Кабардова), «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (авт. А. Реан, В. Якунін); проводилося індивідуальне опитування; анкетування «Моя професійна діяльність та професійний ідеал» (авт. Л. Кунаковська); 2) інтелектуальний компонент вивчався за допомогою індивідуального опитування; аналізу продуктів діяльності; анкетування «Моє розуміння самостійності», розробленого автором; 3) специфіка регуляторно-орієнтаційного компонента досліджувалася за допомогою опитувальника «Уміле розв'язання проблеми» (авт. Н. Петрова); індивідуального опитування; аналізу продуктів діяльності; 4) соціально-комунікативний компонент вивчався за методиками «Методика діагностики комунікативної толерантності» (авт. В. Бойко); «Методика визначення відповідальності» (авт. М. Осташева).

Вивчення успішності професійного становлення відбувалось за наступними методиками: анкетування, аналіз психолого-педагогічної документації, бесіда, спостереження за самостійною роботою, опитувальник «Особистісна професійна перспектива» (ОПП) (авт. М. Пряжніков).

Відповідно до виділених критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості самостійності (низький, середній, достатній і високий), розкрито їх змістове наповнення:

1) низький рівень характеризує студентів, у яких не сформовано бажання самостійно реалізувати себе в професії. Такі студенти не зорієнтовані на подальшу професійну діяльність, потребують постійної ініціативи з боку інших у професійному саморозвитку, самопізнанні. Для них не характерні такі якості як ініціативність, наполегливість у досягненні професійних цілей, сформованість негативного ставлення до самостійної діяльності; знання щодо сутності самостійності неповні, нестійкі або відсутні, їм вагомості для професійної діяльності; незалежність, критичність мислення. Для цієї групи студентів характерна відсутність уміння брати на себе відповідальність за самостійні рішення; вони не здатні без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, адекватно оцінювати власний досвід взаємодії. Не здатні до самостійного оволодіння способами та прийомами професійної діяльності, низька інтенсивність та спонтанність вияву самостійності під час аналізу професійно орієнтованих ситуацій (23,6%).

2) середній рівень характерний для студентів, у яких частково сформовано бажання самостійно реалізувати себе в професії. Такі студенти зорієнтовані на подальшу професійну діяльність, проте мають потребу в постійній ініціативі з боку інших у професійному саморозвитку, самопізнанні. Не завжди виявляють ініціативність, наполегливість у досягненні професійних цілей, притаманна сформованість байдужого ставлення до самостійної діяльності.

Виявляють нестійкі знання щодо сутності самостійності, їм вагомості

для професійної діяльності. Інколи беруть на себе відповідальність за самостійні рішення. Не завжди прагнуть досягати поставлену мету, роблять це тільки тоді, коли їм цікаво, можуть підкорятися негативному сторонньому впливу, не завжди можуть брати на себе відповідальність за результати роботи. Час від часу звертаються за допомогою до інших, не можуть без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, оцінювання власного досвіду взаємодії. Ці студенти часто виявляють залежність, некритичність мислення (51,5%).

3) достатній рівень характеризує студентів, у яких сформовано бажання самостійно реалізувати себе в професії, які мають повні, але не дуже міцні знання щодо сутності самостійності, її вагомості для професійної діяльності. Такі студенти зорієнтовані на подальшу психологічну працю, налаштовані на професійний саморозвиток та самовдосконалення, виявляють ініціативність, наполегливість у досягненні професійних цілей, частково виявляють незалежність, критичність мислення майбутнього практичного психолога. Достатньо володіють знаннями, уміннями та навичками, основними групами завдань, завдяки яким відбувається професійна діяльність.

Для них характерна достатня інтенсивність та систематичність вияву самостійності під час аналізу професійно орієнтованих ситуацій; достатня здатність без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, змінювати оцінювання власного досвіду взаємодії; зазвичай виявляють уміння брати на себе відповідальність за самостійні рішення (22,4%).

4) високий рівень характеризує студентів, у яких в повній мірі сформоване позитивне емоційне бажання самостійно реалізувати себе в професії; вони мають повні й міцні знання щодо сутності самостійності, її вагомості для професійної діяльності та прагнення до їх формування. Такі студенти чітко зорієнтовані на подальшу психологічну працю, налаштовані на постійний професійний саморозвиток та самовдосконалення, виявляють ініціативність, відчувають потребу у самопізнанні. Притаманна інтенсивність та систематичність вияву самостійності під час аналізу професійно орієнтованих ситуацій. Для них характерна здатність без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, адекватне та критичне оцінювання власного досвіду взаємодії; уміння брати на себе відповідальність за самостійні рішення; самостійне оволодіння способами та прийомами професійної діяльності (2,4%).

Як бачимо (див. табл. 1), у майбутніх практичних психологів 3-5 курсів найбільш зафіксовано середній рівень розвитку самостійності і дуже мала кількість студентів (2,4%) має високий рівень розвитку самостійності. Даний факт свідчить про те, що в процесі професійної підготовки недостатньо уваги приділяється розвитку означеного феномена. Без додаткових розвивальних впливів відбувається зменшення кількості студентів з достатнім та високим рівнями самостійності.

За результатами діагностичного етапу експерименту було встановлено чотири рівні успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів: низький, середній, достатній та високий. До низького рівня було віднесено 33,00 % студентів; до середнього рівня – 24,00 % студентів; до достатнього рівня – 27,00 % студентів; до високого рівня – 16,00 % студентів.

Таблиця 1

Кількісний аналіз рівнів розвитку самостійності студентів 3-5 курсів

(абсолютне значення, %)

Курси 100%	Рівні самостійності							
	Низький		Середній		Достатній		Високий	
	кіль-ть	%	кіль-ть	%	кіль-ть	%	кіль-ть	%
3 курс 86 осіб	20	23 %	41	48 %	25	29 %	-	0 %
4 курс 45 осіб	12	26,7 %	21	46,7 %	8	17,7 %	4	8,9 %
5 курс 34 особи	7	20,6 %	23	67,6 %	4	11,8 %	-	0 %
Усього: 165 осіб	39	23,6 %	85	51,5 %	37	22,4 %	4	2,4 %

Перевірка результативності експериментальної роботи здійснювалась за допомогою методів математичної статистики (критерію Стюдента для рівня значущості 0,01 та однофакторного дисперсійного аналізу (метод ANOVA)).

Кореляційний аналіз показав прямий значущий взаємозв'язок між розвитком самостійності та успішністю професійного становлення: чим вище рівень розвитку самостійності, тим успішніше відбувається процес професійного становлення майбутніх практичних психологів ($F = 1,16$ (при $\alpha = 0,05$)).

Статистичний аналіз результатів наочно демонструє, що професійне становлення майбутніх практичних психологів можна емпірично дослідити на основі структурно-якісних змін у критеріях та показниках розвитку самостійності, розвинутих яких впливає на успішність професійного становлення. Це дає можливість оптимізувати цей процес в майбутніх практичних психологів в організованих умовах фахової підготовки.

У третьому розділі – **«Програма підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності»** – представлено хід та результати формувального етапу експерименту, у процесі якого було розроблено та експериментально апробовано психологічну програму підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності та визначено її ефективність.

Концептуальною основою дослідження визначено основні положення особистісно-діяльнісного підходу (К. Абульханова-Славська, І. Бех, І. Булах,

В. Рибалка, Р. Павелків, В. Татенко, Т. Титаренко, В. Чернобровкін, Ю. Швалб та ін.).

Особистісно-діяльнісний підхід розглядається в єдності особистісного і діяльнісного компонентів і в своєму особистісному компоненті передбачає, що в центрі навчання знаходиться той, хто сам навчається: його мотиви, цілі, психологічні особливості, тобто студент як особистість. Виходячи з інтересів того, хто навчається, рівня його компетентності, викладач визначає навчальну мету заняття і формує, спрямовує і коригує весь освітній процес з метою розвитку особистості студента.

У формувальному експерименті взяли участь 86 студентів напряму підготовки «Практична психологія» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), із них – 60 дівчат і 26 хлопців.

Емпіричне дослідження проведено на основі вивчення майбутніми практичними психологами навчальних дисциплін предметного блоку, згідно з навчальним планом спеціальності 6.030103 «Практична психологія».

Експериментальна психологічна програма підвищення успішності професійного становлення студентів шляхом розвитку їх самостійності була побудована поетапно.

Мета I етапу – інформаційно-ознайомлювального – викликати інтерес до самостійності як морально-вольової якості особистості. На цьому етапі було здійснено презентацію сучасних досліджень, огляд літератури, націлювання на роботу в особистісному зростанні та професійному становленні. На цьому етапі здійснювалися: вступна лекція для майбутніх практичних психологів, актуалізація знань щодо психологічних проблем, звернення до психолого-педагогічних досліджень, постановка проблем. Інформаційно-ознайомлювальний етап був спрямований на розвиток емоційно-мотиваційного та інтелектуального компонентів самостійності.

II етап – діагностично-аналітичний – присвячено вивченню та аналізу стану розвиненості самостійності майбутніх практичних психологів.

Його зміст – це комплекс діагностичних методик, анкетування, опитування, бесіди, спостереження за діяльністю студентів у процесі професійного становлення тощо; залучення до самодіагностики та самооцінки. Після проведення діагностичного обстеження було організовано обговорення, до якого було запрошено майбутніх практичних психологів (самоаналіз, перегляд та оцінки розвитку самостійності).

На цьому етапі увага приділялась розвитку емоційно-мотиваційного, інтелектуального, регуляторно-орієнтаційного та соціально-комунікативного компонентів.

На III етапі – самостійно-діяльнісному – відбувалася реалізація самостійної діяльності майбутніх практичних психологів; стимулювання бажання самостійно оволодіти психолого-педагогічними вміннями, якими необхідно оволодіти майбутньому фахівцю у сфері практичної психології та залучення до планування свого професійного становлення.

Самостійно-діяльнісний етап був спрямований на розвиток емоційно-мотиваційного, інтелектуального, регуляторно-орієнтаційного та соціально-комунікативного компонентів самостійності.

На IV, закріплюючому, етапі майбутні практичні психологи мали можливість з'ясувати, наскільки вони компетентні у своїх професійних знаннях. Перевагу надавали самостійній роботі майбутніх практичних психологів. Дотримання демократичного стилю спілкування з викладачами, демонстрація поваги до особистості студента, дискусії щодо важливості самостійної роботи, ведення хронокарт та інше сприяло закріпленню потреби діяти самостійно.

Найбільш ефективними методами та прийомами роботи, що застосовувалися на цьому етапі, були такі: виконання самостійних завдань, дискусії щодо важливості самостійної роботи, ведення хронокарт, перегляд фільмів на психологічну тематику, вивчення досвіду роботи психологів, розробка, впровадження та презентація проєктів, написання самостійних творчих та курсових робіт.

Закріплюючий етап сприяв розвитку емоційно-мотиваційного, інтелектуального, регуляторно-орієнтаційного та соціально-комунікативного компонентів самостійності.

Зміст психологічної програми за етапами представлено на рис. 1.

Серед учасників експерименту наприкінці цього етапу дослідження (студенти експериментальної і контрольної груп (також методом експертної оцінки) було проведено останнє підсумкове обстеження для вивчення ефективності експериментальної психологічної програми підвищення успішності професійного становлення студентів шляхом розвитку їх самостійності.

Підсумкові зрізи довели, що після проведення експериментальної програми значно підвищився рівень самостійності студентів. Так, отримані результати довели, що до закінчення навчання у вищому навчальному закладі, порівняно з первинними результатами, кількість майбутніх практичних психологів низького рівня розвитку самостійності в обох групах зменшилася, високого рівня – зросла: в експериментальній групі: високого рівня розвитку самостійності досягло 16,00 % студентів (було 2,00 %); достатнього рівня розвитку самостійності досягло 32,00 % студентів (було 27,00 %); середній рівень розвитку самостійності було діагностовано у 49,00 % студентів (на початку – 48,00 %); низький рівень розвитку самостійності було виявлено 3,00 % студентів (на початку – 23,00 %). У контрольній групі відбулися незначні позитивні зміни: на високому рівні було виявлено 14,00 % студентів (було 12,00 %); на достатньому рівні було виявлено 16,00 % студентів (було 18,00 %); на середньому рівні було виявлено 46,00 % студентів (було 34,00 %); на низькому рівні було виявлено 12,00 % студентів (було 36,00 %).

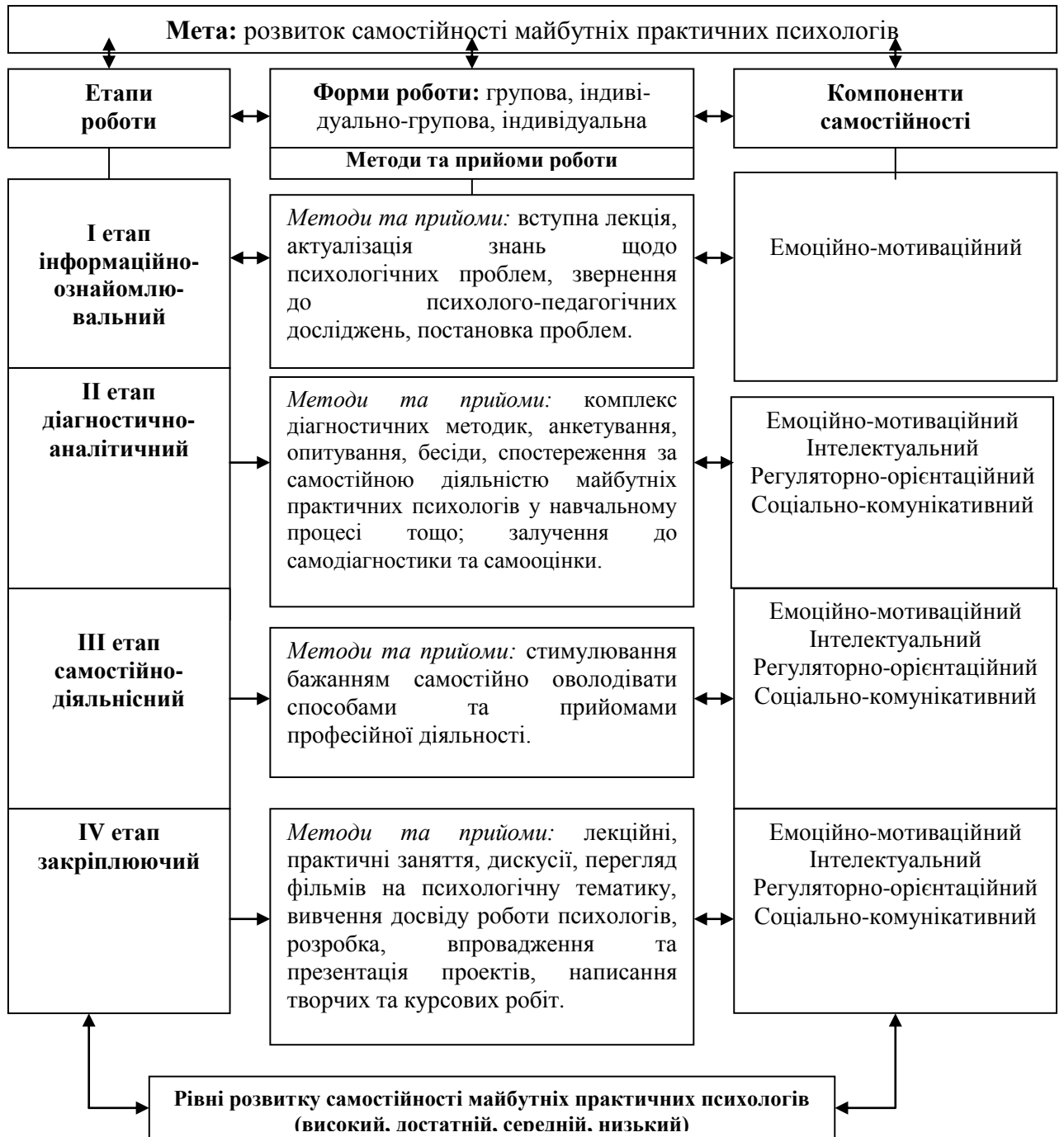

Рис. 1. Експериментальна психологічна програма підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності

Порівняльний аналіз результатів діагностичних зрізів контрольного експерименту засвідчив в експериментальних групах позитивну динаміку, що обґрунтувала ефективність авторської експериментальної психологічної програми підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності.

Результати дослідження показали, що чим вище рівень розвитку самостійності, тим успішніше буде проходити процес професійного становлення майбутніх практичних психологів. Так, унаслідок підвищення

рівня самостійності зросли і рівні успішності професійного становлення: кількість студентів з високим рівнем успішності зростає до 38,00 % (було 16,00 %) , достатнім – до 30,00 % (було 27,00 %), середнім – до 28,00 %, (було 24,00 %), низьким зменшилася до 4,00 % (було 33,00 %).

Математична обробка результатів експерименту довела, що наявні зрушення є статистично значущими, і це підтверджує ефективність запропонованої авторської експериментальної психологічної програми. Контрольне обстеження показало, що ступінь значущості наявних відмінностей дорівнює 8,87. Отримане значення більше табличного значення, що відповідає трьом ступеням свободи, які складають 7,8 при ймовірності допустимої похибки менше, ніж 0,05. Це означає, що після введення експериментальної програми підвищення успішності професійного становлення шляхом розвитку їх самостійності навчання відбулися значні зміни. Можна стверджувати, допускаючи похибку, що вони не перевищують 0,5 %. Друге, третє й підсумкове обстеження підтвердили стійкість отриманих відмінностей. Обстеження показали збільшення ступеня значущості виявлених відмінностей. Вони дорівнюють відповідно 14,34; 20,79; 22,49. Отримані значення другого контрольного обстеження вище табличного значення для трьох ступенів свободи, які складають 11,34 при ймовірній допустимій похибці менше, ніж 0,01. Значення, отримані після третього й підсумкового обстежень, вище табличного значення 16,27 при ймовірній допустимій похибці менше, ніж 0,001.

Отже, можна зробити висновок, що авторська психологічна програма підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності є ефективною та може бути рекомендована до використання при підготовці майбутніх практичних психологів.

Результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження дозволили зробити висновки та намітити шляхи подальшого вивчення проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів, що полягає у з'ясуванні сутності провідних понять, структури самостійності; обґрунтуванні критеріїв, показників, визначення рівнів її розвитку; у визначенні взаємозв'язку самостійності та успішності професійного становлення; обґрунтуванні, розробці та апробації авторської психологічної програми підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності.

Результати проведеного дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків.

1. Самостійність в авторському розумінні розглядається як морально-вольова якість особистості, що характеризується ініціативним, критичним, відповідальним ставленням до власної діяльності, умінням її планувати,

ставити перед собою завдання (зокрема пізнавальні, навчальні) та знаходити шляхи їх вирішення без сторонньої допомоги, спираючись при цьому на наявні у власному досвіді знання, уміння та навички. Наголошено на значенні самостійності для подальшого успішного навчання, професійної діяльності, самореалізації та саморозвитку, спрямованих на становлення життєво компетентної особистості. Визначено, що самостійність сприяє розвитку вміння обирати вид діяльності, осмислювати та визначати його мету, добирати все необхідне для її досягнення, співвідносити свої бажання та можливості, розмірковувати над планом дій.

2. Структуру самостійності складають емоційно-мотиваційний (емоційне позитивне ставлення до самостійності, здатність самостійно планувати та досягати поставлену мету), інтелектуальний (уявлення про самостійність, самостійність мислення), регуляторно-орієнтаційний (здатність самостійно діяти у процесі професійно підготовки), соціально-комунікативний (здатність до самостійної професійної взаємодії з питань професійної підготовки) компоненти.

Визначено рівні сформованості досліджуваного феномену (низький, середній, достатній та високий) та розкрито їх зміст.

Виділені критерії успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів (позитивна мотивація навчально-професійної та пізнавальної діяльності; мотивація до професійного самовдосконалення, домінуюча гуманістична професійна спрямованість; високий рівень самостійного володіння професійними знаннями та професійними вміннями, визначеними державними стандартами, а також усвідомленість сутності професіогенезу психолога, розвинені професійно значущі якості; розвинена рефлексивність, здатність до самопроекування власного професійного Я; навчально-професійна адаптованість і розвинена професійна ідентичність. Відповідно до визначених критеріїв схарактеризовано чотири рівні успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів: високий, достатній, середній, низький.

3. Емпірично виявлено особливості розвитку самостійності майбутніх практичних психологів: для респондентів усіх курсів характерний переважно середній рівень розвитку самостійності. Це свідчить про несформованість бажання самостійно реалізувати себе в професії, ініціативності, наполегливості у досягненні професійних цілей, ставлення до самостійної діяльності; уміння брати на себе відповідальність за самостійні рішення; здатності без сторонньої допомоги сприймати, розуміти, оцінювати партнера по спілкуванню, оцінювати власний досвід щодо набуття професійних умінь на основі знань про сутність професійної діяльності.

4. Встановлено вплив самостійності на успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів. Емпірично підтверджено, що чим вище рівень розвитку самостійності, тим успішніше буде проходити процес професійного становлення майбутніх практичних психологів.

З'ясовано, що простежується тенденція до поступового зростання кількості майбутніх практичних психологів, які з переходом на старші курси мали високий або низький рівень розвитку професійного становлення.

5. Розроблено, апробовано та запроваджено авторську експериментальну психологічну програму підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності, яка містила наступні етапи: I етап (інформаційно-ознайомлювальний); II етап (діагностично-аналітичний); III етап (самостійно-діяльнісний); IV етап (закріплюючий). На кожному з етапів відповідно до домінуючого напрямку були використані наступні методи навчання, а саме: вступна лекція, практичні заняття, дискусії, комплекс діагностичних методик, анкетування, опитування, бесіди, спостереження за самостійною діяльністю майбутніх практичних психологів у навчальному процесі, залучення до самодіагностики та самооцінки, впровадження та презентація проектів, написання творчих та курсових робіт тощо.

Підсумкові зрізи засвідчили ефективність запропонованої авторської експериментальної психологічної програми підвищення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів шляхом розвитку їх самостійності та підтвердили наші припущення про те, що самостійність є умовою успішного професійного становлення майбутніх фахівців даної спеціальності. Так, отримані результати довели, що до закінчення навчання у вищому навчальному закладі, порівняно з первинними результатами, кількість майбутніх практичних психологів низького рівня розвитку самостійності в обох групах зменшилася, високого рівня – зросла.

Унаслідок зростання самостійності підвищилась і успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів, а це свідчить, що самостійність є умовою професійного становлення майбутніх практичних психологів.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності і подальших наукових пошуків у руслі даної проблематики. Предметом подальших розвідок має стати виявлення індивідуальних та гендерних особливостей розвитку самостійності майбутніх практичних психологів, вивчення особливостей розвитку їх самостійності з урахуванням спеціалізації та встановлення впливу самостійності не лише на успішність професійного становлення, але і на інші сфери життєдіяльності людини.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Ендеберя І. В. Проблема розвитку самостійності психологів у процесі їх професійної підготовки / Ірина Володимирівна Ендеберя // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – 36 статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – Вип. 21. – Ч.4. С. 23-27.

2. Ендеберя І. В. Розвиток у студентів-психологів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності / Ірина Володимирівна

Ендеберя // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2010. – Вип. 25. – Ч.1. С. 100-106.

3. Ендеберя І. В. До проблеми визначення структурних компонентів самостійності майбутніх практичних психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 46. Ч. II. – Х.: ХНПУ, 2013. – С. 82-89.

4. Ендеберя І. В. До проблеми розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя // Гуманітарний вісник ДВНЗ ««Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 29: Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К.: Гнозис, 2013. – С. 222-228.

5. Ендеберя І. В. Умови професійного становлення майбутніх практичних психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя / Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України – Психологія і педагогіка, №3/СХІІІ, травень, 2013. – Тематичний спецвипуск «Традиції та новації сучасної освіти України». – С. 60-63.

6. Ендеберя І. В. До проблеми визначення психологічних умов розвитку самостійності майбутніх практичних психологів у процесі професійного становлення / Ірина Володимирівна Ендеберя // Гуманітарний вісник ДВНЗ ««Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 31, Том VIII (50): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2013. – С. 160-167.

7. Ендеберя І. В. Експериментальна модель розвитку самостійності майбутніх практичних психологів в процесі професійної підготовки / Ірина Володимирівна Ендеберя // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Київ, 2013. – Том 11. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 7. – Ч. 1. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2013 р. – С. 290-296.

8. Ендеберя І. В. Програма розвитку самостійності майбутніх практичних психологів як умови професійного становлення / Ірина Володимирівна Ендеберя // Гуманітарний вісник ДВНЗ ««Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 4 до Вип. 31: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – К.: Гнозис, 2014. – С. 33-39.

Зарубіжне фахове видання:

9. Эндеберя И.В. Теоретико-методологический анализ проблемы профессионального становления будущих практических психологов / Ирина Эндеберя // Российский научный журнал. Педагогика и психология, №5 (48), 2015. Под общ.ред. В.П. Нагорнова. – Рязань, 2015. — С. 168-173.

Матеріали конференцій:

10. Ендеберя І. В. Розвиток пізнавальної самостійності як важлива проблема професійної підготовки майбутніх психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 9-11 квітня, 2009 р., м. Ялта. – 3б. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – С. 139-141.

11. Ендеберя І. В. До проблеми розвитку у майбутніх практичних психологів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності роботи / Ірина Володимирівна Ендеберя // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України», 23-25 вересня 2010 р., м. Ялта. – 3б. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2010. – С. 272-274.

12. Ендеберя І. В. Розвиток самостійності майбутніх практичних психологів у процесі аудиторної роботи / Ірина Володимирівна Ендеберя // «Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування»: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 6-7 жовтня 2011 р. – Одеса: видавець Букаєв В. В., 2011. – С. 31-33.

13. Ендеберя І. В. Особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя // Сборник статей V Международной научно-практической интернет-конференции «Состояние здоровья: медицинские социальные и психолого-педагогические аспекты». – Чита, 2013. – С. 496-502.

14. Эндеберя И.В. Профессиональное становление будущих практических психологов как психологическая проблема / Ирина Эндеберя // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XXXVI Международной научно-практической конференции / Под общ.ред. С.С. Чернова. – Новосибирск: Изд. ЦРНС, 2014. – С. 313-319.

15. Ендеберя І. В. Вивчення успішності професійного становлення майбутніх практичних психологів / Ірина Володимирівна Ендеберя // Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5-6 червня 2015 р.). – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології, 2015. – С. 103-106.

АНОТАЦІЇ

Ендеберя І. В. Особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації визначено сутність і структуру поняття «самостійність», визначено теоретичні та методологічні підходи до вивчення проблеми розвитку самостійності особистості як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів; розроблено методiku діагностики самостійності, схарактеризовано рівні, критерії та показники самостійності; емпірично досліджено психологічні особливості розвитку самостійності та успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів, встановлено їх взаємозв'язки; встановлено вплив самостійності на успішність професійного становлення майбутніх практичних психологів; розроблено та експериментально апробовано авторську психологічну програму підвищення успішності професійного становлення студентів шляхом розвитку їх самостійності та визначено її ефективність.

Ключові слова: майбутній практичний психолог, професійна діяльність, професійне становлення, успішність професійного становлення, самостійність, структурні компоненти самостійності, психологічна програма підвищення успішності професійного становлення, особливості розвитку самостійності.

Эндеберя И. В. Особенности развития самостоятельности как условия профессионального становления будущих практических психологов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации осуществлен теоретический анализ особенностей развития самостоятельности как условия профессионального становления будущих практических психологов. На основе анализа философской, психолого-педагогической литературы установлено, что самостоятельность рассматривается исследователями как морально-волевое качество личности, характеризующееся инициативным, критическим, ответственным отношением к собственной деятельности, умением ее планировать, ставить перед собой задачи (в частности познавательные, учебные) и находить пути их решения без посторонней помощи, опираясь при этом на имеющийся личный опыт, знания, умения и навыки.

Анализ литературы также позволили выделить структурные компоненты самостоятельности (эмоционально-мотивационный, интеллектуальный, регуляторно-ориентационный, социально-коммуникативный), отражающие сущность данного феномена и особенности его проявления. Определены критерии и показатели, характеризующие уровень развития самостоятельности будущих практических психологов как условия профессионального становления (эмоциональное положительное отношение к самостоятельности; способность самостоятельно планировать и достигать поставленной цели; представление о самостоятельности, самостоятельность мышления; способность самостоятельно действовать в

процессе профессиональной подготовки; способность к самостоятельному профессиональному взаимодействию по вопросам профессиональной подготовки). На их основе выделены уровни развития исследуемого феномена (низкий, средний, достаточный и высокий) и раскрыто их содержание.

Выделены критерии успешного профессионального становления будущих практических психологов.

Критериями успешности профессионального становления будущих практических психологов являются: 1) положительная мотивация учебно-профессиональной и познавательной деятельности; 2) мотивация к профессиональному самосовершенствованию, 3) доминирующая гуманистическая профессиональная направленность; 4) высокий уровень самостоятельного владения профессиональными знаниями и профессиональными умениями, 5) рефлексивность, способность к самопроектированию собственного профессионального Я; 6) учебно-профессиональная адаптация и развитая профессиональная идентичности.

Определены и исследованы четыре уровня успешности профессионального становления будущих практических психологов: высокий, достаточный, средний, низкий.

Разработана, экспериментально апробирована и внедрена в практику работы высшей школы психологическая программа повышения успешности профессионального становлений будущих практических психологов путем развития их самостоятельности, определена ее эффективность.

Высокая динамика повышения успешности профессионального становления вследствие повышения уровня развития самостоятельности будущих практических психологов свидетельствует о прямом влиянии данного качества на успешность профессионального становления.

По результатам проведенного исследования было доказано, что чем выше уровень развития самостоятельности, тем успешнее будет проходить процесс профессионального становления будущих практических психологов.

Результаты экспериментальной работы дают возможность сделать вывод, что самостоятельность выступает условием профессионального становления будущих практических психологов.

Ключевые слова: будущий практический психолог, профессиональная деятельность, успешное профессиональное становление, самостоятельность, структурные компоненты самостоятельности, психологическая программа повышения успешности профессионального становления, особенности развития самостоятельности.

Endeberya I. V. Features of independence as a condition for professional development of future practical psychologists. - Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.07 - age and educational psychology. - National Pedagogical Dragomanov University. – Kiev, 2015.

The thesis defines the essence and structure of the concept of "independence", defined theoretical and methodological approaches to the study of problems of development of personal autonomy as a condition for professional development of future clinical psychologists; Diagnostics of independence characterized levels, criteria and indicators of independence; experimentally investigated the psychological characteristics of self-sufficiency and success of professional development of future practical psychologists, their interrelation; The influence of self-reliance on the success of professional development of future clinical psychologists; developed and experimentally tested a program of self-sufficiency for future practical psychologists in the course of professional formation, to determine its effectiveness.

Keywords: future practical psychologist professional activity, successful professional development, autonomy, structural components of autonomy, psychological program to increase the success of professional formation, especially the development of autonomy.

Підписано до друку 20.11.2015 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 700.

Видавництво Б.І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс +38 06262 3-20-99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
